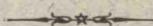

Inv. A. 56. 190.

alb.

Suferințele Jînărului Werther

Reflexiuni la romanul lui Goethe

DE

Dr. EM. GRIGOROVITZA

BUCURESCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «EMINESCU»

Bulevardul Elisabeta 6

1903.

Suferințele Țînărului Werther

Reflexiuni la romanul lui Goethe

DE

Dr. EM. GRIGOROVITZA

Donațiunea
ION BOGDAN

BUCURESCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «EMINESCU»

Bulevardul Elisabeta 6

1903.

83-312.1.09

-311.1.09

Amicului cugetării profunde

Domnului Profesor

Anghel Demetrescu

Omagiu.

SUFERINTELE TÎNĂRULUI WERTHER

REFLEXIUNI LA ROMANUL LUI GOETHE

rii invenționă binecuvântările lui „ordinele” în domeniul literaturii și cunoscutele de către scriitori și critici români. De la începutul secolului al XX-lea, în prezent, există o răspândire deosebită a cunoașterii și aprecierii operei sale, care împreună cu „Götz von Berlichingen” și „Wilhelm Meister”, sunt considerate cele trei romane celebre ale lui Goethe. În mod similar, în secolul al XVIII-lea, în Germania, existau și altă lăstarescă, precum „Egmont”, de Joachim von Uffenbach, „Die beiden Dragoane”, de Christian Fürchtegott Gellert, sau „Die Räuber”, de Karl Ludwig Kneip. Aceste romane erau apreciate și cunoscute de către publicul literar german, însă nu au avut însemnătatea și influența pe care o au operele lui Goethe.

E lucru destul de rar în viața literară a națiunilor mari, ca o scriere să pasioneze publicul în gradul cum s'a întîmplat aceasta la apariția micului roman numit „Suferințele Tinărușului Werther”. Faptul că autorul acestui roman de senzație era însuși Goethe, nu înseamnă, la drept vorbind, tocmai mult, — cel puțin pentru epoca în care s'a publicat (1774), — judecând că debutul de prozator la Goethe, pe cît era de grandios, a avut cu toate acestea o suporta atacuri înverșunate din partea invidioșilor intregei Germanii. Astăzi însă, cind locul ce'l ocupă autorul romanului lui Werther în literatura germană nu se mai discută de nimenea și vin din contra acum celelalte națiuni să reclame oare-cum partea internațională din comoara de opere geniale, prin care s'a făcut nemuritor acest poet între poeți, meritul scrierii în chestie răsare cu atit mai mult, și cred că nu va fi lucru de tot ingrat, dacă voiū încerca a examina mai de aproape această operă, clasată de însuși Goethe în rîndul creațiilor sale celor mai de frunte.

Impulsurile, pe urma căror s'a născut această scriere interesantă, sunt a se căuta în epoca literară furtunoasă ce cuprinse pe atunci cam toate spiritele din Germania și pe care istoria literaturii nemțești o numește atât de caracteristic „Sturm und Drang”. Cât despre motivele directe, din cară a purces romanul „Suferințele Ti-

nărului Werther“, ele aparțin unui episod petrecut în viața lui Goethe însăși. În primăvara anului 1772 poetul nostru plecase, după dorința tatălui său, la Wetzlar, unde avea să și înceapă practica juridică ca viitor magistrat, carieră de care nu se simțea de altminterea prea atras. Tânărul Goethe se supuse totuși imprejurărilor, profita însă, pe cît putea, de orele sale libere, pentru a se ocupa cu poezia populară, cu reminiscențele de cavalerism ce le găsea în poveștile locuitorilor satelor din imprejurime și cu alte lucruri, cam opuse seriozităței magistrale, legând în același timp și prietenie cu diferite persoane din localitate. Între alte relații din această vreme era și cunoștința intimă cu familia consilierului Buff, de a cărui fiică, Charlotte, s'a și amorezit. Aceasta măritindu-se cu un oare-care Kestner, amorul lui Goethe a trebuit să ia o formă mai mult platonică, sentimentele ascunse și mica lume de suferințe ce au zbuciumat inima poetului în acea vreme, îl-a servit însă drept temă la conceperea acelei istorii de dragoste trăită și simțită de autor însuși.

Astfel vedem chiar la partea întâia a romanului, unde Wetzlarul cu imprejurimile sale frumoase e descris atât de plastic și minuțios, că personalitatea lui Goethe și cea a eroului din roman e una și aceeași. Identitatea lucrurilor crește încă și mai mult prin perfecta asemănare a figurei femeiei iubite, care se chiamă tot Lotte (Charlotte). Numai că lucrul ia repede o altă formă. Pe cît de mult se asemănă starea sufletească a acestui Werther închipuit cu patima inimiei la însuși Goethe, cursul cel ia acea patimă la Werther, diferă cu totul, căci ea îl duce la ideea sinuciderei, pe cind Goethe însuși a avut, să zicem aşa, puterea a se învinge pe sine. La el izbînda rămine în partea raționamentului, lăud expresia calculului reie față de imprejurările vitale neînlăturabile.

Pe lîngă asta patima lui Goethe pentru Lotte Buff nu ajunge la gradul exaltat și culminanța desperării ca cea a lui Werther către ființă identică închipuită în roman. Poetul nostru se consolează din contra, și încă destul

de repede. Căci el vizitează, precum aflăm din memoriile sale, curind după întoarcerea din Wetzlar la Frankfurt, pe doamna Sofie Laroche, — celebră pe atunci ca amică a literaturii și artelor, — și face curte asiduă fiicei acesteia. În adevăr, firea multilaterală a lui Goethe nu era făcută pentru ca să poată rămâne fascinată de amorul unei singure și aceleiași ființe femeiești. Ceia ce rămâne însă de observat este, că la aceste motive constitutive ale romanului, pe cari s'aștăzut întimplările din propria viață a poetului, s'a mai adăugat în urmă unul special, care a determinat în cîtva formă finală ce trebuia să ia romanul. În luna Octombrie a aceluiăși an, îl vestește Kestner pe Goethe despre sinuciderea unuia oare-care Ierusalem, om tânăr, pe care Goethe însuși îl cunoscuse la Wetzlar. Detaliile ce-i dă bărbatul Lottei în privința morței tragicе a zisului tânăr, împreună cu reminiscențele ce fulminau încă în inima poetului nostru din amintirea celor simțite pentru aceleiași adorată Lotte, au dat apoi urzeala pentru plăzmuirea acestei prime opere de senzație, cu care avea să se introducă Goethe în lumea literară.

Expunind aceste motive și izvoare, din cari a purces romanul lui Goethe, trebuie cu toate acestea să adaug, că ele nu pot avea pentru noi, în ce privește esența lucrului, de cît interes secundar. Pe noi ne interesează în grad mult mai superior imaginile tipice ale acțiunei întregi, alese de poet cu atită măestrie la alcătuirea operei sale. Acest Werther, precum ni se înfațăsează înaintea ochilor, nu este nicăi Ghoete, nicăi Ierusalem. Pe cît pare că în unele puncte am vedea topindu-se oare-cum unul în altul, prototipurile totuși sunt foarte deosebite. Ca totalitate, figura lui Werther întrunește însă suma semnelor specifice ale tipurilor, întocmai cum se găseau cam pretutindenea pe vremea aceia. Evoluția caracterelor dar, în toată compoziția psihologică a acestuia roman epocal, iată ce ne interesează de aproape și ce trebuie să analizăm.

Chipul lui Werther ni se deslușește chiar de la primele pagini ale romanului în trăsătură destul de energice

și anume din scrisorile lui Werther către amicul său Wilhelm, pe cară le găsim la început. Cu cît mai mult înaintăm în citire, cu atât mai mult ieșă în relief figura nervoasă a lui Werther, cu natura'ī impresionabilă, fantasia sa puternică și firea'ī extraordinară, care se pretează atât de viu la schimbul alternativ de cugetări și simțiri ce urmează a se desfășura în interiorul său sufletesc. Sub cerul albastru al Greciei clasice o asemenea fire ar fi fost imposibilă de închipuit. În evuul mediu ea se prea putea, dar s-ar fi perdit năprasnic în grămadă mare a fanaticilor său poate ar fi perit pe rug, pusă la supliciu de vr'o acuzatie de erzie său altă neleguiire a timpului. Abia în secolul al optsprezecelea, această epocă de deșteptare și de idei noui pornite pe toate terenurile, se ivește mediul pentru astfel de natură, căci ele își găsesc cu belșug, nu numai toate condițiile de existență, dar par bine venite și devin populare. În Werther zărim pe primul reprezentant al acestui mediu de predilecție și tip caracteristic al epocii sociale de tranziție ce s'a manifestat de la sfîrșitul veacului XIII și pînă la începutul veacului ~~XIX~~. De la Werther și pînă la Faust, la Manfred și chiar la Cain, nu e distanță mare și nică nu e tocmai departe de acel grup de reprezentanți de a doua mină a literaturii croite pe tema durerei lumești, pe cară ni'ī scoate la iveală Chateaubriad sub numele de René, Benjamin Constant sub cel de Adolphe, etc.

Werther a citit mult, mult de tot. Invățătura și literatura acelei vremi au lăsat în intelectul lui urme adînci. El este un erou al aceluia secol de căturari și risipitori de cerneală, pe care îl poreclește ironia nemîtească cu denumirea comică de *Tintenklecksendes Saeculum*. El nu prezintă pe cavalerul înzestrat cu forță fizică, pusă și mai în relief încă prin armele ce le are asupră'si, nică pe războinicul însuflețit de curagiul bărbătiei impetuoase și setoase de luptă. El însă nu se potrivește nică cu seniorul feudal, crescut în manierele și deprinderile etichetelor de curte, ci se înfățișează numai cît ca un simplu burghez,

fantazist, gînditor poetic. O vedem aceasta din starea de reflexii proprii, la cari ajunge Werther pe urma cărților sale, căci iată ce scrie dînsul în una din primele sale epistole către Wilhelm: „Tu mă întrebî, dacă trebuie să'ți expediez cărțile tale. Scapă-mă, amice, pentru Dumnezeu, de aceste cărți. Nu mai vreau să fiu nicăi condus, nicăi încuragiat, nicăi excitat. Se zbuciumă inima mea destul și fără asta. Îmi trebuie, dacă vreați, un cîntec de leagăn și pe acesta l-am găsit în iubitul meu Homer. El îmi potolește de atîtea ori singele cel iritat și mă reduse la liniște. Căci tu nu știi și nicăi că aî văzut vre-o dată inimă neastîmpărată, nestatornică ca a mea”.... Dispoziția dureroasă în sufletul lui Werther îi vine din aceste cărți, pe cari acum le detestează atât de cumplit. El fugă de dinsele, ca de un pericol ce nu înceta a'l dușmani, după ce l-a zdrobit pe totdeauna.

Să analizăm puțin această stare sufletească curioasă și anume din propriile mărturisiri, ce le pune Goethe în gura lui Werther. Acesta scrie în epistola sa cu data de 22 Mai: „Cum că viața omului nu este de cît vis, asta aș simțit-o mulți din noi, și eș unul am ajuns și nu mă mai desface de această credință. Si iarăși, cînd privesc încătușarea, în care se găsește toată mișcarea și puterea omului și văd cum întreaga noastră activitate nu se rezumă de cît în dorință de a ne procura satisfacția trebuințelor ce ne impresoră și cari la rîndul lor nu aș altă menire de cît a ne prelungi această existență săracăcioasă, — cînd mă gîndesc la aceste toate și mai bag de seamă aşa cîte odată, că odihna ce pare că o simte une ori cugetul nostru după îndeplinirea acestor datorii față cu viața, nu este de cît o resemnare visătoare și cei patru păreți între cari suntem înciși, nu ne arată rînd pe rînd decît numai niște imagini variate și perspective luminoase ce le pictăm noi-însine cu fantasia noastă, — atunci, o Wilhelm, trebuie să'ți mărturisesc, că nu mai am de zis nimic, sunt mut. In asemenea momente privesc tăcut în lăuntrul meu propriu și regăsesc iar acea lume

ce viețuește mai mult din presimțiri și dorință tainice, de cît din manifestări și forță vie. Și atunci îmă plutește totul înaintea ochilor mei sufletești și zîmbesc numai că așa visind, — zîmbesc înainte în această lume. Toți oamenii de școală și dascălii o știu foarte bine, cum că copiii nu și dau nicăciun seama, pentru ce anume vor un lucru; dar faptul cum că și oamenii în vîrstă sunt asemenea copiilor și nu știu nicăciun de unde vin și încotro se duează, că nu fac o singură treabă bine chibzuită și aleargă numai după biscuituri și prăjitură, său se ferește cel mult de vargă, — acest lucru nu vrea să-l credă nimeni și totuși îl poate ori cine pipăi cu mînile“.

Și mai răzvădit își mărturisește Werther dezamăgirea ce o constată în viață și la oameni, într-o altă epistolă, zicind: „Tu'mi comunică că mama mea ar vrea să mă vadă pus pe muncă. Asta îmă pare ciudat de tot. Dar ce altă activitate poate să mai fie de cît ceia-ce fac acum? Și nu este oare același lucru, dacă alegi griu sau alegi neînghină? În lumea aceasta toate se îsprăvesc prinț'un lucru de nimic. (*Alles in der Welt läuft doch auf eine Lumperei hinaus!*) și prost e acela, care rîvnește la eiștiugul banului numai că ca să îmbogățească pe alții și nu după placul și trebuințele sale proprii . . .“ În aceste exclamații vibrează atmosfera, de care este încunjurat spiritul lui Werther. Epistolele sale ne dau diapazonul pentru interiorul său psihic și în această stare îl găsim deci la începutul romanului.

Să studiem acum mai de aproape citatele reproduse. Ce'l chinuște atât de mult pe Werther, ce idei preocupați acest suflet necăjit, ce fel de gînduri anume sunt acele din cari emană un pesimism atât de profund? El ne vorbește de limitele, în cari e încătușată totalitatea forței intelectuale și active a omului și face aluzii la imposibilitatea realizării liniștite a chestiilor vitale principale, cum și la zădărnicia întregiei activități omenești, așa cum se prezintă ea prin faptul, că în toate nu se urmărește de cît scopul continuării vieței ca atare. Viața noastră însă, neavând

în sine nici-un fel de țintă esențială, deci toate cîte le facem în lume nu duc la nimic.... Iată tema în care se rezumă această suferință sufletească, și cum că ea e identică aproape cu teoriile faustiane, nu va tăgădui nimene. Pentru a ajunge însă la asemenea concluzii, pentru a susține chinurile unor astfel de convingeri și a deveni victimă unei dezamăgiri atit de teribile, — evident că cineva trebuia să fi fost mai întâi fermăcat cu totul de părțile dulci ale vieței, să fi considerat că nesfîrșită puterea cugătării și simțirei omenești, trebuia să fi crezut în posibilitatea unei realizări absolute a chestiilor elementare referitoare la esenta existenței noastre în această lume! Viața î se înfățișează' lui Werther ca netrebnică, ca o glumă insipidă; toată activitatea noastră omenească n'are după părerea lui de loc scopuri reale, prin faptul că din nouă aștepta mai înainte de la ea cu totul alt-ceva, conta în oare-care condiții extra-ordinare, rîvnea la o activitatea oare-care nemărginită și s'a văzut apoi însălat în toate așteptările sale. În consecință el nu se poate împăca cu neputința omenească și forma mărginită, în care îi pare să fi încătușată activitatea omului în lume, fiind că el a crezut multă vreme (ba crede chiar și acumă încă) în independență, eficacitatea și absoluta libertate a forțelor spiritului omenești.

Orăcum ar privi omul viața, dacă mintea sa e slobodă de prejudecăți bolnavicioase, ea nu va ajunge nici-odată la asemenea concluzii, la un astfel de pesimism. Căci este cert că, înainte de a condamna în astfel de mod fanatic și necondiționat toată existența, a declară că netrebnica întreagă această lume și viața dintr'însa, trebuie să aibă cineva o idee formulată do ceia-ce ar fi mai bun, sau să admită cel puțin ceva mai superior, mai perfect. Si din conflictul comparativ între idealurile ce se admit și actualitatea care pare a merita condamnarea, s'ar putea purcede dacă nu chiar la o abnegare directă, dar de sigur la o critică justă a faptului. Dar și atunci ar trebui neapărat să ținem cont de următoarele puncte:

1) sau vederile idealiste sunt atît de puternice, în cît suprimă ori ce raport critic față de realitate, făcindu'l pe om să privească această lume printr'o prizmă, cum am zice, trandafirie,—și atunci acel om se găsește în perfectă armonie cu sine-însuși, lumea î se prezintă ca o plăzmuire de idealuri și ficțiuni vesele și acest raport fericit față de viață îa numele de optimism general;

2) sau critica vieței lumestă la om a ajuns atît de intenziivă și asiduă, în cît dînsul desfide cu desăvîrșire concepția ei idealistă și, desfăcîndu-se de ori ce iluzie, privește viața cu sufletul calm și trezvia realistului rece, omișind a mai solicita de la ea ceia-ce dînsa nu e în stare să ne dea;

3) sau idealurile, precum și criticizmul își țin cumpăna, luptîndu-se cu factori de argumentație de-o potrivă de convingători, și atunci vedem înaintea noastră starea sufletească a unui om cum e Werther, vedem pe pessimistul adevarat. El nu e, ce îl drept, încă destul de tare, în cît să se poată desface cu totul de idealurile sale falșe și convingerile minciunoase, în a căror mreajă s'a încurcat într'o vreme, dar nicăi nu este atît de copil, în cît să-și închidă ochii dinaintea realității și să nu bage de seamă, cît de puțin se potrivește această realitate cu idealurile puse pînă la un grad la îndoială. De aci purced negreșit primele manifestații de stare nesuferită în toate raporturile cu viață, de aci amărirea perpetuă, de aci nemulțumirea cu sine-însuși, chinurile necurmăte sufletești, neastîmpărul și nehotărîrea inclinațiilor ce se perindează zilnic, gravitînd cînd într'o parte, cînd în alta, — de aci în fine prostrația totală a spiritului torturat ce nu'și mai găsește nicăi loc, nicăi mijloc de odihnă.

Să ne întoarcem însă la Werther însuși. Acum, după ce știm cam ce înțeles special are durerea aceasta lumească a sa, să ne oprim puțin și asupra detaliilor concepției acestei curioase lumești, produse prin distrugerea unei sume de idealuri de către realitatea goală a vieței omenești. După noțiunile religioase ce le are Werther, el este de-

parte de ori-ce dogmatizm. Din primele sale scrisori emană un sentiment religios ardent, dar nedeslușit, cum cum era acel propovăduit de Rousseau. Acest sentiment, său mai bine zis, acest afect religios, era îndreptat la el către natură în toată întregimea ei și se contopește cu tendințele panteiste, pe cari le împărtășea însuși Goethe. De cît, panteizmul lui Werther își are istoricul și putem urmări dezvoltarea sa cum prin toate celelalte romanuri scrise de Goethe. Panteizmul, — această religie a poeților, — îl satisface la început pe Werther, fiindcă corespunde dispoziției sufletești de artist. Căci el, ne spune într'un loc:

„Cînd văd drăgălașa vale aburind în jurul meu și soarele planează colo sus de-asupra desisului nestrăbatut al pădurei mele, în cît numai eu anevoie se mai furișeză cîteva raze în lăuntrul sfînțeniei plină de umbră, iar eu zac colo în iarba cea înaltă lîngă pîrîul șopotitor și — cînd trag aşa cu urechea la mișuala micei lumii împrejurul meu, simt pare că micile și neînțelesele chipuri ale vermușorilor și țîntarilor din iarbă mai apropiate de inima mea și simt în același timp prezența a tot puternicului, ce ne-a creat pe toți după chipul său; — simt, nu știu cum, ca o adiere a dragostei sale pentru toate făpturile pămîntului, o vibrație din acel izvor etern de iubire ce ne susține și poartă pururea.... Si atunci, amice, văd în jurul meu lumina plăpîndă și lumea întreagă și cerul se coboară oare cum spre sufletul meu, întocmai ca chipul cel dulce al iubitei, căutînd liniște în brațele mele; mă cuprinde un dor, un dor nespus, și gîndesc: O, dacă aî putea tu să le spui aceste toate! O, dacă aî fi în stare să le inspiri acestei hîrtii, să le scrii aceste toate, cîte zvînesc cu atîta putere în lăuntrul tău, pentru ca să se prefacă această hîrtie albă în oglindă, oglinda sufletului tău-însuși, care nu este alta de cît oglinda zeităței nesfîrșite . . .“

Nu mai departe însă de cît la 18 August găsim din cuprinsul altei epistole, că raporturile lui Werther față de această natură atît de deificată s'aș schimbat în contrar. Concepția poetică panteistă l-a adus treptat la cunoașterea

nealterabilităței, perpetuităței și uniformităței legilor generale lumești și în același timp l-a adus și la convingerea despre variația nestrămutată a formelor existenței. Acest miraj de forme și de antropomorfism, la care era chemat să asiste sărmânatul Werther, cum am zice, prin vitrina sa sufletească, l-a zguduit în convingerile sale vechi și, părăsind subit idealurile de odinioară, iată ce serie sub impresia acestei deșteptări strani: „Mi se pare că văd înaintea ochilor mei o cortină care cade, arătându-mi că tabloul vieței nesfîrșite cel zărisem înainte, s'a prefacut de-o dată într'un abis, unde nu e de cît moarte fioroasă. Poți tu să-mi mai vîi și să-mi spui că totul viațuește, cînd ești văd bine că toate sunt atât de trecătoare, cînd toate zbor încolo cu îușeala unei furtunî și abia se mai poate băga de seamă, dacă un ce însuflețit a și avut vreme îndestulă ca să-și arate pe deplin puterea existenței sale înainte de a se stinge și pierde în acel groaznic curent, ale cărui valuri îngheț și zdrobesc tot, tot! Nu trece o clipeală, în care să nu îți se ia ceva din tine sau să nu se zmulgă ceva din jurul tău și nu trece nică un moment, în care tu-însuși să nu fii silit să distrug pe alții. Faci o primblare nevinovată, și pe cîțu bieți vermușori nu-i costă acest lucru viață; eu piciorul tău inconștient sfărîmî muncă fără seamă, distrugî edificiul complicat al unor sărmâne furnici și prefaci mișcarea existenței în praf și mormînt. Vaî, nu dezastrele cele mari ale lumei, eu inundări teribile și cutremure de pămînt ucigașe ce îngheț orașe și sate, mă impresionează atât de mult, dar mă tristează că trebuie să privesc această forță destructivă ce se ivește din fie-care unghiul al naturiei și care n'a creat, la drept vorbind, nimic în lumea asta, ce n'ar fi necesitat nimicirea unuî alt lucru, ba chiar anihilarea proprie. Si astfel mă izbesc de toate aceste, privesc cu spațiu aerul și pămîntul și forțele multiple ce se perindează în această lume și mi se pare că văd înaintea mea numai cît un monstru fioros ce tot ucide, îngheț și rumegă, fără încecare și va continua să face tot așa în veci“.

Intelege lesne ori-cine că în această stare de cugetare nici vorbă nu putea să fie în sufletul lui Werther de o concepție liniștită față cu legile firești și cursul lor inevitabil de dezvoltare. Și pe măsură ce se simtea în impossibilitate de a părăsi vechile idealuri și credințele sale teleologice, era totuși pus în necesitatea amară de a vedea în fine și a înțelege șubrezenia celor idealuri ale sale. Cu cît înainteașă dar romanul, cu atât mai mult se și observă la Werther halul de nedumeriri, în care îl aduc, vrind-nevrind, toate aceste constatări, astfel în cît puțin timp înainte de a se sinucide serie lui Wilhelm următorul lucru: „Eșu respectez religia,—tu o știu asta bine— și simt în acest moment, ca nici-o dată, că din să este un adevărat razam și adăpost pentru cei slabii cu duhul și cei ce nu găsesc altă scăpare. De cît te întreb, poate religia, sau trebuie ea, să ofere acest lucru ori-cui?“ Și apoi mai adăogă el tot în acea epistolă, ca un strigăt stișietor de desperare: „Doamne, doamne, pentru ce mai părăsit?“ Iar în ajunul nefericitei hotărîri de a-și curma zilele (6 Decembrie), Werther aruncă pe hîrtie un ultim adio, destinat pentru cei din casă, care cuprinde numai cuvintele: „Rămînești cu bine, ne vom vedea iarăși și cu bucurie!“

Indoelile religioase, pe cari le-am constatat la Werther sunt dar și ele una din cauzele principale ale stării sale sufletești indurerate, a acelei stări psihice generale, în care se găsea tineretul de pe vremea sa. Această stare însă se explică numai prin lipsa evidentă de credință și insuficiență, sau mai bine, mistificarea instrucției și educației de pe atunci. Dacă Werther n-ar fi de cît un burghez din cei liniștiți și cu sufletul prozaic și n-ar avea în sine sădит deja germanul neastimpărului, pornit dintr-o sumă de idei băgâte aşa la întimplare în capul său extrem de receptiv, atunci poate ea s-ar fi impăcat în cugetul său cu imprejurimea atîțătoare a veacului și din compromisul involuntar ce s-ar fi produs între spiritul său domol și năvala ideilor impetuioase ale veacului, ar fi rezultat o indi-

vidualitate relativ neatinsă de acele furtuni, ascunsă între miile de individualități cu concepție lumească mai mult sau mai puțin pasivă și indiferentă. Werther a căzut însă victimă îndoelilor și nedumeririlor, cari pentru un spirit ca al său a trebuit să devină fatale.

Să ne întoarcem acum la o epistolă a sa din 12 August, care prezintă mare interes pentru lămurirea și mai bună a caracterului lui Werther, din punctul de vedere al contemplării sale lumești. În această scrisoare găsim pe lîngă opoziția care î-o face Albert. Acest Albert e un tip de burghez dotat cu o natură și dispoziție sănătoasă, înaccesibilă însă pentru idei mai vagi și nici prea capabil a se manifesta sufletește în vr'un mod mai original cumva. Între ei se încinge o discuție asupra sinuciderei și Albert îi zice lui Werter între altele: „Nu pricep, cum poate un om să fie atât de nesocotit în mintea sa, în cît să ajungă să se împuște. Mie deja gîndul acesta singur mi-ar face silă“. Sapoă adăogă el la alt loc. Nu e acest lucru oare o lașitate, cînd știut este, că mai ușor îi vine cuiva să moară, de cît să suporte bărbătește această viață plină de amărițiuni?“

La aceasta Werther îi răspunde: „Firea omenească își are rosturile sale. Ea poate în adevăr suporta bucuria cea mai vie, ca și întristarea și chinul cel mai amar, însă numai pînă la o limită bine fixată în sufletul fie-căruia, în cît îndată ce acea limită a fost întrecută, trebuie să sucombe, să pără. De aceia, nici nu poate să fie vorba aci dacă cineva e tare sau slab, ci se naște din contra întrebarea, dacă este el în stare sau nu este să suporte destinul și nevoile sufletești sau fizice ce le revarsă acesta asupra lui. Mă uimește mult dar, că li se atribue celor hotărîți la sinucidere, lipsa de curagiu și bărbătie, întocmai cum m'ar uimi, cînd așă auzi că un bolnav, pe care îl stîng de pe pămînt niște friguri mortale, e acuzat de lașitate“.

„Amice!“ exclamă Werther iarăși la alt loc. „Omul pururea va răminea numai cît om și nimic alt-ceva. Căci în definitiv, nici pe el nu'l prea poate mult ajuta picătura

de rațiune ce î-a dat natura față de celelalte ființe, cind năvălesc peste dinsul desperarea și patima și se vede scos din limitele firei omenestii".

Oră-cit de mult ne-am da în partea raționamentului lui Albert, vederile lui Werther se prezintă totuși interesante pentru noi și anume din altă privință. El consideră fie-care pas pe care'l face omul, ca un rezultat al multitudinei de înrăuriri factice, și tot ce emană din acțiunile unuia om, este, după părerea sa, dictat iarăși numai de motive purcește sub raportul superiorităței asupra altora. Pentru el nu există propriu zis idea de crimă sau delict, acțiunile, ce le-ar comite omul sub acest titlu, fiind dictate numai de către asemenea motive. Prin această condiție specială ori-ce rău îi apare oare-cum legitim și deosebirea între bine și rău îi rămîne un ce nelămurit. Cu alte cuvinte, ori-ce faptă considerată de codicele legei ca rea, este pentru Werther cel mult manifestarea unei faze de suferință, pe care lumea ar fi datoare a o căuta și a o alina, sau dacă vrem, a o înălătura, — însă nimic mai mult! Condamnarea necondiționată a criminalului îi pare dar nu numai contra ori-cărei logici, dar și contra umanităței în genere. Si iată că aci zărim în adevăr întreaga direcție umanistă a secolului XVIII. Căci aceste tendințe filozofice și etice din epistola lui Werther, ce sunt ele oare alta, de cît liniamente din teoriile propovăduite și astăzi încă! Este numai că lui Werther nu-i ajunge energia și întregul chip ni se prezintă fatalmente ca prea nervos și bolnav, în cît să se poată menține în direcția strict reală spre care l-a pornit soarta sa.

Ceia ce mai trebuie apoi de remarcat în epistolele lui Werther, sunt pauzele de repaos sufletesc, în cari întreaga sa răzvrătire interioară își dă, cum am zice, cîte un răgaz bine meritat. Pentru noi, cititorii însă, aceste momente de liniște contemplativă devin totuși interesante, prin faptul că ne permit a ne reculege noi-inșine în aprecierea eminamente dificilă și delicată a acestei firii extraordinare, a acestui tip omenesc al veacului său, pre-

cum numai Goethe a știut să ni-l creeze. Unde își găsește oare Werther mîngîerea în asemenea oare de potolire, sau să zicem mai bine, de prostrație sufletească? În Homer! Iată un cîntec de leagăn curios, pe care și'l alege desperatul Werther. El nu se separă de Homer în toată partea întâia a romanului, precum nu se poate despărți la partea a doua de Ossian. Cu acești doi autori în mînă se retrage nu odată, după lungile sale primblări, în unghiuurile cele mai ascunse ale pitorescului orășel și să delectează sufletul său obiceinuit cu aceste izvoare, reciștigă pentru moment liniștea dorită și profită apoii de nepăsarea prețioasă, dîndu-se în vorbă cu copiil și lucrătorii naïvi de la țară, ce par a resusecita chipurile nеприханите întîlnite în cărțile ce le poartă la subsioară.

De cît în timpul din urmă nicăi aceste momente de recreație sufletească nu-i le mai acordă starea nefericită lui Werther, dispoziția spiritului său intrînd într'un stagiu peste măsură de critică. Nimic nu-i mai poate face placere; începe din contra să'l agaseze ori-ce lucru. Înțilnind într'o zi pe un smintit, cade pe gînduri și în sufletul său se dezlănțuește o deznađăduire fără margini. El scrie: „Dumnezeule al dreptăței, nu cum-va aî vroit tu ca felicirea omului să înceteze, cînd vine la minte și să reînceapă abia, cînd nu mai este stăpin pe ea!“ În aceste cuvinte vedem indicat destul de deslușit izvorul ulterior al tuturor suferințelor lui Werther. Revolta cugetărilor lui a adus la prăbușire năprasnică întreaga armonie a concepțiilor sale lumești și el începe acum să invidieze copiil și ieșitii din minte pentru nevinovăția duhului lor liniștit, înțelegînd însîrșit ce a perdit.

Dar se naște acum o întrebare de natură absolut practică. Nu există oare mijloace pentru paralizarea unei asemenea explozii sufletești ca cea produsă în capul lui Werther? Nu ar fi posibilă aci o teorie de salvare pentru asemenea spirite, la cari din nefericire și predispoziția își are rolul său fatal? Răspundem că da și nu e nicăi nevoie a plăzmui pentru asta teoriî complicate, căci există

două mijloace de salvare și încă foarte eficace. Primul ar fi o activitate oare-care practică, sau să zicem mai bine, o muncă statornică și insistență de natură mai mult fizică, care să absoarbă și în același timp să înăbușe preoccupațiile psihice ale individului. Al doilea, din contra, ar fi de căutat într'un atașament puternic către o persoană anume, de pildă în amor. Vom căuta să studiem pe Werther și din punctul de vedere al acestei probleme psihice, examinând raporturile sale față de activitatea publică, care era menită să-l salveze, precum și fazele iubirei ce o avea pentru Charlotte. Ne vom convinge însă, — o spun de înainte, — că tocmai aceste două mijloace, ce ar fi adus alte ființă la scăpare, au produs sub condițiile date în romanul lui Goethe, contrariul, determinând peirea lui Werther.

La partea a doua a romanului lui Goethe găsim activitatea practică a lui Werther. Autorul îl prezintă ca funcționar la o legație și cauță să plaseze în cadrul slujbei ce o face eroul romanului în zisa calitate, tot felul de reflexuri izvorite din starea de sufletească schițată mai înainte. La început se pare că numeroasele atribuțiuni de funcționar îl distrează pe Werther. După cîteva săptămâni deja însă îl urește lucrul. Trimisul extraordinar, căruia îl este Werther atașat în calitate de secretar, pare a'ī face zile de tot grele cu formalizmul birocratic și Werther sufere mult de priveliștea slugăriciei oficiale, la care este condamnată întreaga sa muncă intelectuală și fie-ce manifestare a voinței sale. Ca om crescut în principiile epocii pline de năzuință impetuioase, îl vine imposibil să se familiarizeze cu sfera ce domnea în administrațiunile Germaniei de pe atunci. Stagnarea morbidă a omului ce stă tăcut pe locul său și așteaptă cu smerenie să fie înhamat la o nouă ispravă de cancelarie, insipidă atât prin esența ei, cât și prin felul executării, devinea pentru Werther din ce în ce mai insuportabilă și întreg acest mecanism de gîndire sablonată îl părea un ce tot mai odios.

Aversiunea sa contra acestei cancelarii tiranice crește deci pe fie-care zi și în lăuntrul său clocotește o ură înădușită față de tot numai ce îi amintește despre acest serviciu nesuferit. El și profită de prima ocazie, în care se vede atins prin spiritul jienitor de castă birocratică și, pretextind că se simte blesat de prejudiciile de rang ce îi se aduc mereu, demisionează din funcțiunea sa. Slobod în fine, se gîndește mult, cum ar putea să și aranjeze mai bine existența, începe un moment să chibzuiească dacă nu ar fi bine să se angajeze în vr'o expediție războinică și... se întoarce în Wetzlar, la Lotte.

Să ne luăm puțin pe urma istoriei relațiunilor lui Werther cu Charlotte Buff, sau mai bine zis cu M-me Kestner. Iată cum o schițează înamoratul tânăr într'o epistolă a sa pe această femeie: „Pe cît de simplă, pe atită și ea bună și tare în caracterul său neinfluențat. Și totuși, cîtă liniște sufletească e împreunată la această femeie, de altminterlea aşa de vie și harnică!“ Vedem îndată că ceea-ce 'l impresionează mai mult pe Werther, este, că găsește în Lotte tocmai ce'i lipsește lui însuși,—liniștea sufletului. Viața la Lotte, îi pare un adevărat *izvor de bunuri nespuse*. Ocupațiunile ei cu trebile gospodăriei, de o potrivă cu conversațiunile zilnice ce le are în cercul cunoșcuților de casă, cad în aceeași categorie de distracțiuni naive, ca și citirea din cînd în cînd a unuia roman englez, sau părerile ce le schimbă dînsa cu prietini asupra scrisorilor religioase ale lui Klopstock. Iată o viață de casă, naturală, neprefăcută, iată tipul adevăratei gospodine ideale germane, un model al vestitei *Tüchtige Hausfrau*. Imaginea Lottei cu firea eî sentimentală, simplicitatea idilică și lipsită de oră ce pornire critică, reprezentă toate trăsăturile acestui tip atât de distinct de femeie și mamă, în cel mai curat înțeles al cuvîntului. Cînd o vede Werther pentru întâia oară, Charlotte e înconjurată de o ceată de copii. El rămîne fascinat de înfățișarea impunătoare și în același timp duioasă ce o are această grupă ideală pentru dînsul. Căci iarăși e aparența naivă, lipsa totală de aranjare premeditată, farmecul aspectului a-

devărat și nevinovat, care 'l seduce, întocmai cum îl tentau aceste lucruri pe un Rousseau și 'l făcea să le caute pretutindenea, în viață, ca și în literatură. Nică o mirare, că duhul imens de impresionabil al bietului Werther zboară involuntar spre ivirea luminoasă zărită în niște momente, cînd lumea astă nu-i mai oferea nimic. Însă Lotte aparține lui Wilhelm, care ni se prezintă în partea întâia a romanului ca logodnicul ei și acum îl găsim că îl e chiar soț. Werther face la început tot posibilul să înăbușe în sine acest nefericit amor și reușește pînă la un grad oare-care a paraliza inclinațiunea sa, părăsind localitatea și intrînd în funcțiune. La revenirea în Wetzlar, pasiunea sa ia însă niște forme ce ies cu desăvîrșire din limitele luerurilor supuse voinței omenești și el devine prada celor mai străsnice chinuri.

„Toate nemulțumirile suferite de Werther în activitatea sa ca slujbaș“, serie autorul, „neplăcerile sale cu șeful legătuienei și tot ce nu-i izbutea și îl amărea, toate aceste l-aă minăt adînc pe nefericitul tinăr. El s'a văzut la un moment dat oare cum părăsit de întreaga lume, urgisit de toții, condamnat la supliciul cel mai strănic, la neactivitate complectă, dus la ultima desperare și incapabil a se apuca de ceva, în cît se vedea în cele din urmă împins fără voia sa tot mai năprasnic spre peire. Astfel de la un timp încolo nică nu se mai opunea destinului său, ci se zbătea numai tăcut și amețit de deznađăduirea sa fără margini, în cugetări tăcute, între cari unica și cea mai luminoasă îl era gîndul la adorata fintă, cei răpea odihnă și 'i sleă puterea de a face ceva. Tristul sfîrșit, ce a urmat apoi, a venit asupra lui Werther după o sară fantastică și în același timp lugubră patrecută în societatea Lottei cu citirea lui Ossian. Impetuoașele și pătimasele versuri ale lui Makferson¹⁾ au adus starea de patimă a inimiei

1. Se știe că aceste preținse opere ale lui Ossian nu erau de cît falșificări fabricate de zisul Makferson cu un talent, care merită în adevăr o altă soartă mai bună.

luu Werther la eruptiune, cacăi a doua zi noaptea sa și împușcat. — „El a fost înmormântat la marginea cimitirului, departe de locurile de odihnă ale creștinilor bună și cinstiță. Trupul său a fost dus la groapă de meseriaș și nu era de față nici un preot (*Handwecker trugen ihn. Kein Geistlicher hat ihn begleitet*)“. Cu aceste cuvinte semnificative, luate din epistola lui Kestner (relativă la sinuciderea lui Ierusalem) încheie Goethe romanul său.

In ziua de 2 Octombrie consilierul intim, von Goethe, a avut onoarea de a fi chemat la Erfurt de către Napoleon Bonaparte, ce se găsea pe atunci în slava sa supremă de împărat și era curios să cunoască pe marele poet al Germanilor. A venit vorba și despre Werther, pe care Bonaparte il citise, — după cum a mărturisit-o în urmă, — de mai multe ori în traducere franceză, lectură ce o avea cu sine chiar în expediția egipteană. Napoleon i-a observat lui Goethe, că nu vede în romanul lui Werther *unitatea* motivului de fond și găsește nepotrivit, cum că suferințele eroului să nu fi pornit numai căt din iubirea sa nefericită, dar și din *ambitie*, din nemulțumirile cei le pricinuise vexățiunile suferite în funcțiunea sa, etc. „Nu văd lucru firesc,“ zicea Napoleon, „și înainte de toate o asemenea concepție este făcută chiar oare cum să slăbească ideia în privința imensei înruri a amorului asupra lui Werther. Cum de nu te-aî gîndit D-ta la asta? Genialul Goethe, cu spiritul său extraordinar de fin, a admis cu zimbet raționamentul împăratului, observînd însă, că poetului îi este ertat une ori, mai ales cînd urmărește anume scopuri artistice, să treacă și peste cadrul raționamentului de toate zilele și să se folosească de trucuri și finețe, pe cari nu le bagă de seamă alt muritor. E sigur însă că dacă sa și mulțamit ministrul weimarian, von Goethe, să împace pe un Bonaparte cu acest răspuns conciliant, tînărul poet Wolfgang Goethe î-ar fi spus cu totul alt-ceva. Împăratul luase luerul din punct de vedere pur francez și judecînd romanul lui Goethe prin prizma pseudoclasică, considera drept defect literar lipsa sistemului quasi oficial. Astfel intervertind

retorica, ce și-o permitea Goethe cu noua sa direcție pe terenul romanului, — direcție care în istoria literaturăi germane e atât de caracteristică, — Napoleon se făcea că nu pricepe tendințele revoluționare exprimate în *Werther*. Mai ușta, său poate se făcea că ușta și asta, că tocmai în aceste inovațiuni simptomatice ale romanului lansat de tânărul Goethe și opoziția acestei mici opere față de calapodul vechiului al publicațiunilor similare, zăcea secretul senzațiunei ce au produs-o „Suferințele Tânărului Werther“ în lumca întreagă chiar din momentul apariției cărții.

Din analiza, căreia am supus această scriere epocală, vedem în adevăr, că pasiunea nefericită a lui *Werther* pentru femeia altuia nu prezintă pentru noi de cît un ce de ordin secundară. Vedem o circumstanță, care bifurcă numai întru cîtva starea interioară a eroului și pornirile sale excentrice, însă nu'l determină întru nimic. Destrăbălarea sufletească a lui *Werther* își are cauzele sale mult mai adincă, căci ele se ascund de fapt în temeliile concepției sale lumești și chiar în firea sa întreagă. Si tocmai această concepție lumească e, care interesează pe istoricul literar de aproape. Studiind pe *Werther*, noi începem a cunoaște și pricepe convingerile sale filozofice, religioase și morale, precum și raporturile sale cu obștia lumească și activitatea publică. Si iată că vedem răsărit în fața noastră un *Stürmer* și *Dränger* în toată puterea cuvîntului, un adevărat reprezentant al acelei mișcări semnificative și extrem de specifice, pe care însuși Napoleon a întrezărit-o pe sub garnitura de nuanțe mai mult de cît nevinovate ale scrierii senzaționale scoase de Goethe. Căci aste erau acele accesori deosebite în motivarea romanului lui *Werther*, cari îi păreau corsicanului observator cam ieșite din cadrul normal și de cărui zicea el către autor, că *paralizează* numai cît armonia deducțiunilor ce și le face cititorul în privința puterii amorului. Pentru noi însă ieșă de aci în relief grandioasa unitate a caracterului, pe care a voit să

ni'l dea Goethe în figura maiestră a adinc cugetatului său Werther.

Fiind că am pomenit de acest prea interesant *qui-proquo*, pe care a încercat să'l insceneze Bonaparte pe soco-teala romanului lui Goethe, să 'mă fie permis a mă opri puțin și asupra unei faze de apreciare cu totul diferite, în care a fost tras Werther, și,—ce'i mai remarcabil—tot din parte franceză. Cunoscută și spirituala scriitoare, doamna Stael, publicind carteasă «*De l'Allemagne*», vorbește și despre romanul lui Goethe și zice: „Poetul Goethe a voit să ne dea în această carte nu numai cîte o imagine artistică a suferințelor iubirei, dar tot-odată și un tablou întreg al expresiei bolnăvicioase a secolului nostru (*les maladies de l'imagination de notre siècle*). Această lume de idei, inacomodabilă cu actele voinței omenești, își produce o adevărată amețeală, în cît își pare că te găsești la marginea unei prăpăstiilor, în care trebuie să dispară fără doar și poate“. Oare nu a prins M-me Stael cu aceste puține cuvinte, — cam înflorite, nu'vorbă, — întreaga chestie istorică a valorii romanului lui Goethe și a precizat dintr-odată esența poetică a personalităței lui Werther? În a doua ei carte „*De la Litterature*“ aceiași M-me Stael ne spune și mai mult, căci indicind amestecul de pessimism și reflexiuni senine, de cugetare trează și exploziuni pătimășe, ea zice că aceste toate nu sunt în fond altceva de cît niște trăsături caracteristice, ce corespund exact caracterului german național. Excelenta scriitoare pronunță cu asta o sentință interesantă și un adevăr mare.

„Suferințele tînărului Werther“ au provocat o literatură întreagă de recenziuni, comentarii, imitațiuni și traduceri. O lume imensă a apucat să se intereseze pe urma acestui roman de cele mai mici amănunte psihice și analitice ce erau și păreau posibil de dedus și ciștagat cumva din substratul scrierii lui Goethe. Si era și de unde să iasă atîta sumedenie de fabricate pseudoliterare, cînd ne gîndim la mulțimea de subiecte apropiate prin afinitatea de imagine ce se extrageau din raporturile efective, cari existau în-

tre personalitățile adevărate și închipuite: Lotte-Charlotte Kestner, Werther-Ierusalem-Goethe, etc. Pînă în anii săseze și înceoace se făcea și încă pelerinajii sentimentale la mormîntul lui Ierusalem în Wetzlar și fracul vinătă la Werther era chiar nu de mult încă o relicvie, pe care nu se jenău și o păstra la garderoaba lor mulți din scriitorii germani aflători încă în viață. Cît despre efectele directe, ca produs firesc asupra unor spirite slabe sau predispușe mai de nainte la intențuni sinistre, s'a găsit nu odată în buzunarul sinucărilor între altele și romanul lui Werther. Asta însă nu ne decide a lua în serios o observație, făcută tot de d-na Stael, că Werther al lui Goethe ar fi pricinuit mai multe sinucideri de cît femeia cea mai frumoasă de pe lume. Ce-i drept cu toate aceste, este, că acest roman senzațional a mișcat ca și oră-ce lucru mai de importanță o sumă, și încă foarte considerabilă, de spirite agitate pe aceiași temă, sau poate pe oare-cară mici variante.

Inainte de toate este un lucru esențial, ce trebuie constatat: și anume, că sentimentalismul, care nu s'a pronunțat în clasele de rînd germane de cît sub niște forme puțin expresive, a găsit în romanul lui Goethe o alimentare și propagare peste măsură de neașteptată. Era ca un fel de comoziune generală simțită în toate spiritele sensibile, care a pus la un moment dat în vibraziune miriade de sentimente ce nu avură ocazie să se manifeste și acum respira și după o furtună dezlănțuită în atmosfera grea și insuportabilă. Intocmai ca și *Noua Heloiză* a lui Rousseau, s'a întrecut și romanul lui Werther cu efectele sale, sporind și răspindirea unui sentimentalism dus la extrem, și asta a fost poate unicul motiv, care l-a făcut pe Goethe une-ori să regrete din suflet că a scris acest roman. De cît să mărturisim pe de altă parte, că această consecință era una din *formele inevitabile* pe care trebuie vrînd-nevrînd să le ia oră-ce lucru nou, indată ce se prezintă ca idee critică menită a pătrunde în lumea mare. Această debordare de sentimentalism era cu atît mai inexorabilă, fiind că răspundea la încătușarea sufletească și mai enormă a trecutului

luă. Și astfel și această stare de amărăciune și durere sufletească epidemică, ca să și zicem așa, pe care ne-o arată sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, nu este alt-ceva de cît o treaptă, peste care trebuia omenirea să calce negreșit, pentru ca să treacă înainte spre lumea ideilor noioi și a epocelor de Renaștere și dezvoltare spirituală în stil mai mare.

Foarte mulți critici, reprezentanți ai diferitelor direcții mai mult sauă mai puțin adoptate de publicul mare cult, au judecat curios de tot opera lui Goethe. Unii au luat-o drept apologie la tema sinuciderilor și, cei mai strani, chiar presa protestantă a atacat cu înverșunare nespusă romanul lui Werther, declarându-l că e o carte absolut imorală. Autorul acestei păreri crude era preotul protestant hamburghez Götze, care nu numai că condamnă scrierea din punctul său de vedere personal ortodox-șovinist, dar invoca în mod zgomotos intervenția autorităței (*die theuere Obrigkeit*), ca aceasta să suprime prin măsuri polițienești răspindirea unei astfel de monstruozități lecturale. Ideia, că Goethe a vrut în adevăr să patroneze prin Werther tendința spre sinucidere, a găsit de altfel, cu toată absurditatea ei, aderenți pînă și în cercuri de oameni, cari nu aprobau toate cîte le spunea înfuriatul păstor Götze. Pe el îi conducea mai mult compătimirea profundă ce o exprimase Goethe relativ la eroul romanului său însuși. Am auzit deja în ce raport apropiat se găsea el de personalitatea lui Werther și stim că cea mare parte a suferințelor lui Werther era de fapt o copie a turmentelor ce au zbuciumat inima poetului însuși. Motivele de sinucidere erau dar tot atât de adinc săpate și în sufletul lui Goethe, numai că nu au ajuns să fie executate. Totul era, că el n'a făcut nicăi un secret din ele și impresiunea lor și-a făcut efectul și în alte spirite, mai puțin rezistente. De cît de la această solidaritate de sentimente produse la cititorii cu expresia unei simple compătimiri, și pînă la acuzarea că Goethe ar fi predicated prin acest roman teoria sinuciderei, e cam departe și a trebuit să colaboreze mai mult de cît

o opinie prejudicioasă, pentru ca să se ajungă la formularea unei învinuirî atît de triviale și răutăcioase.

Interesant este raportul lui Lessing față de romanul lui Goethe. Lessing era cunoscut de aproape cu acel Ierusalem, care a dat prin sinuciderea sa motivul principal la crearea lui Werther și la 1776 a publicat scările acestui nefericit tînăr. E o colecție de încercări filozofice, din cari una poartă titlul „Despre libertate“, iar celelalte tratează chestiile de ordine secundară. Lessing era foarte nemulțumit de faptul că personalitatea acestui Ierusalem a fost mistificată prin romanul lui Goethe în aşa mod, în cit i s'a dat în cele din urmă de lumea întreagă o concepție cu desăvîrșire mincinoasă. Se pare însă că pe lîngă această nemulțumire intru cît-va legitimă, s'a mai adăogat apoi și un alt incident de natură mai generală, căci aflăm într-o scrisoare ce o adresează Lessing amicului său Eschenberg, următorul pasagiș: „Nu crezi d-ta că această scriere a lui Goethe este făcută să aducă mai mult rău de cît bine? Nu era oare mai prudent ca romanul să se termine în chip mai liniștit? Cine va crede că un tînăr Grec sau Roman ar fi fost în stare să-și ia viața în asemenea condiții? E lucru ca și exclus. Căci ei știau să se ferească de astfel de stări pătimășe de dragoste și pe vremea lui Socrate abia ar fi fost acuzată o fată pentru asemenea faptă, necum un june“. Aceste imputări destul de înțepătoare denotă de alt-fel pînă la evidență ce antipatice îi erau lui Lessing toate chestiile brodite pe acel sentimentalism uneori exagerat, prin care excela mai ales deceniul al șaptelea din secolul XVIII. Oricum, părerea lui, de și covîrșitoare, găsea oare-care îndreptățire la public, știut fiind că venea de la un critic de talie. Majoritatea a rămas totuși de partea admiratorilor, tineretul însuși fiind mai ales acela, căruia îi impunea sfîrșitul tragic al romanului. Dacă se lăua Goethe după ideia lui Lessing și termina suferințele lui Werther cu ridicularizarea sentimentelor duse la extrem, era să producă de sigur impresia cinizmului celui

mai sfruntat față de o lume întreagă, inspirată de un curent cu totul opus.

Și mai ostilă a fost atitudinea unuia alt scriitor german contemporan față de romanul lui Goethe. Jurnalistul Nicolai, de care voi să pomenesc, nu avea, cei drept, titlul de critic de talent și autorizat ca Lessing, dar era totuși ascultat de o mulțime considerabilă din publicul de pe atunci, care îi aprecia foarte articolele sale de ocazie. Parodia ce a lansat-o dinsul în contul romanului lui Goethe sub numele de „Fericirile Tinărului Werther“ a găsit destulă cititoră, de și în fond nu prezenta de cât o umplutură seacă de sentințe burgheze, imprestite cu explozii de morală searbădă, la care se potrivește de minune tonul de propagandă dictat de un spirit pizmaș și gălăgios din fire. Ca să dați numai cît un exemplu, de ce calibru sunt sarcazmele acestei parodii, relevați pasagiul din broșură, unde Albert îi trimită lui Werther o păreche de pistoale încărcate cu bășică pline de singe de cocoș. Dacă spirit poate să fie asta! Fruntașii „Epocei Furtunoase“ în cap cu Leopold, Wagner, au dat și ei revanșă, — și nu tocmai proastă, — hulitorilor lui Werther, publicând nu mult timp după aceea o poemă glumeață sub titlul „Prometeu, Deucalion și Recenzenții“. Poema a avut enorm succes și a produs mult haz. Prometeu, — adică Goethe, — trimisă în lume pe fiul său Deucalion, — adică pe Werther, — iar pe scenă apar recenzenții având în mijlocul lor pe Nicolai, transformat în orang-utang....

Veninos pînă la exces a fost atacul unuia oare-care Lentz, care, — se zice, — s-ar fi simțit atins de romanul lui Goethe, pentru că avea oare-cară asemănări cu felul cum se găsea descris Werther. Pe de altă parte interesantă la culme a fost recenzia lui Merk, adorator fervent al figurei lui Mefistofeles. Ce este însă mai prețios în acest ciclu de publicații apărute pe urma sensației produse de romanul lui Goethe, e genul imitărilor ce s-a manifestat aproape la moment în sinul celoralte literaturi mai mari, De și scrisorile similare resărpite pe tema aceasta mai

ales în Franța, Anglia și Italia, nu prezintă nimic stătător de sine, ele probează totuși pînă la evidență, că spiritul din „Suferințele tînărului Werther“ era în vremea aceia cam pretutindenea același și putea deci să cutreiere cineva Europa întreagă pentru a constata din noă și iarăși, că ultimele decenii ale secolului XVIII și primele din secolul următor vibrau de aceleași idei, pe cari le atinsese și făcuse să răsune Goethe cu motivele sale werteriane. Una din cele mai de seamă scrierî de acest soi este fără îndoială romanul poetului italian Hugo Foscolo, apărut pe la 1802 sub numele „Cele din urmă scrisori ale lui Giacoppo Ortis“. Autorul însuși mărturisește că a fost influențat de „Suferințele tînărului Werther“, căci eroul său Ortis avînd originalitatea sa proprie, a fost numai căt complectat prin caracteristica nouă ce i-a dat o trăsăturile imprumutate în urmă din personalitatea lui Werther. Izvorul inițial al romanului însă e cu totul altul. Ortis e un tînăr Venețian însuflețit de aspirațiile patriotice republicane, ce apucau să se simtă de la finea veacului XVIII spre primele decenii ale veacului XIX și în Italia, prevestind cam pe față renașterea națională, care a și avut loc curînd după aceia. Despotizmul napoleonic a contribuit, bine înțeles, la excitarea acestor sentimente manifestate de Ortis ca tip al tineretului pornit pe această cale și mai adăogîndu-se și un amor exaltat, eroul lui Foscolo ajunge la stadiul, unde detaliul sinuciderei luat din romanul lui Goethe, îi determină soarta tragică exact pe același ton final ca și la Werther. Numai atât, că luptele Italiei contra poftelor cu-ceritoare ale Austriei găsesc în acest roman oare-cară localizări interesante, cară fac ca sfîrșitul romanului să aibă și un cașet patriotic special, ce nu-i șade rău de loc.

Astfel teoriile werteriane apar aplicate într'un sens cu totul specific și asigură prin noua fază de sentimentalism practic, oare cum vitalitatea acestui curent care, pornit pe tema unor tendințe curat temporare, alimentează acum năzuință naționale. Si aceste se răspîndesc, cum vedem pe un orizont plin de viitor. Căci, privită mai de aproape, lupta

între trecut și între curentele timpurilor noștri, pe care o întrevădem în întreaga urzeală a romanului lui Goethe, nu are tocmai multă izbindă în partea ei. Werther își perde, cum am observat, idealurile sale vechi în mod, putem zice, irevocabil și nu îi rămâne nicăi măcar o speranță oare-care de a se mai întoarce spre ele sau măcar a se liniști de turmentele suferite pe urma lor. Punctul său de vedere se prezintă dar ca un ce nerezolvit și, de și această lipsă de satisfacție sufletească își găsește deznodământul prin actul de sinucidere comis de către erou, cititorul și publicul trașii în această sferă de idei, trebuiau să se aștepte din partea lui Goethe la o reluare a temei urmărite. Si genialul poet n'a rămas în adevăr datornic, ci a rezolvat chestia aceasta mare a filozofiei vieței printr'o operă și mai grandioasă, creând după Werther pe neîntrecutul său Faust.

